

ΘΕΛΞΙΝΟΗ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

Ο ΜΕΝΑΝΔΡΟΣ

ἡ περὶ νέας κωμωδίας παρ' Ἑλλήσι.

- α) Ἱστορικὸν καὶ Φιλολογικὸν ἐγχειρίδιον περὶ κωμωδίας Μενάνδρου, ὑπὸ
Μ. Βενοῶ — β) Ὁ Μένανδρος, μελέτη ἱστορικὴ τε καὶ φιλολογικὴ
περὶ τῆς ἑλληνικῆς κωμωδίας καὶ κοινωνίας, ὑπὸ Γουίλhelμου Γούζω.

Α

Ἀφ' ἧς, κατὰ περίφημόν τινα ὀρισμὸν, ἡ φιλολογία ἐθεωρήθη
ὥς ἐκφρασις τῆς κοινωνίας, πηγὴ νέα καὶ ἀνεξάντλητος ἐπὶ
πολὺ ἀνέβρυσε διὰ τὰς ἱστορικὰς μελέτας. Ἡ φιλολογία, ὥς πρὸς
τὰ ἔθνη τὰ ἔχοντα τοιαύτην τινα — καὶ ταῦτα βεβαίως ἐνδιαφε-
ρόμεθα ἱσποῦδάζοντες μᾶλλον παντὸς ἄλλου — κατέστη μνημεῖον
τῆς τούτων εὐφρίας, πρὸς δὲ καὶ οὐσιώδους μαρτυρία περὶ τῆς
ζωῆς καὶ προόδου αὐτῶν· ἐξ οὗ, ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, πάντες
οἱ περὶ τὰς φιλολογικὰς μελέτας ἐνδιατρίβοντες ἐσπούδασαν νὰ
ἐπαναγάγῃσι τοὺς συγγραφεῖς εἰς τοὺς κόλπους τῆς κοινωνίας
ἀφ' ἧς ὠρμήθησαν καὶ τὴν ὁποίαν διὰ τῆς ἀτομικῆς αὐτῶν ἐπύρροης

ὅπως δὴ ποτε μετερρύθμισαν· ἐδέησε νὰ ὀρισθῇ τὸ παρ' ἑκατέρου ληφθῆν, καὶ ἔκτοτε ἡ φιλολογικὴ ἱστορία ἀπετέλεσε μέρος συμφυῆς τῇ κοινωνικῇ, οὕτως ὥστε ὁ ταύτην διακρίνων ἐκείνης καθιστᾷ ἑκατέραν ἀνεπαρκῆ πρὸς τὰς τοῦ ἡμετέρου πνεύματος ἀπαιτήσεις. Ἐπομένως, ἀποδοθείσης τῇ φιλολογίᾳ τῆς νέας ταύτης σημασίας, ἡ φιλολογικὴ ἱστορία τῶν ἐθνῶν συνεχίσθη καὶ ἀνεπτύχθη· οἱ ἡθολόγοι, οἱ συγγραφεῖς, οἱ ποιηταί, οἱ καλλιτέχναι ἔπαυσαν τοῦ κρίνεσθαι κατ' ἰδίαν, ὡς ἄτομα μεμονωμένα ἐν τῇ τῶν χρόνων ἀλληλουχίᾳ, ἀπ' ἐναντίας συνέχονται ἀλλήλοις καὶ οἱ μὲν πηγάζουσιν ἐκ τῶν δέ, ὡς τὰ γεγονότα, τῶν ὁποίων τὰς ἀπωτέρω ἀφορμὰς ἐκφράζουσι διὰ τῶν ἰδεῶν αὐτῶν. Καὶ οὐχὶ κατ' οὐσίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ καὶ κατὰ τύπον τὰ τούτων συγγράμματα μετέχουσι τῆς συνεχείας καὶ ἀναπτύξεως ταύτης· ἡ τέχνη ἀποτελεῖ, οὐχὶ πλέον εἰδικόν τι φαινόμενον, ἀλλὰ στοιχεῖον οὐσιῶδες τῆς ἱστορίας, τὴν ὁποίαν καθ' ὅλας τὰς φάσεις αὐτῆς ἐξηγεῖ κατ' ἰδίον τινα τρόπον. Οὕτω λοιπὸν ἡ φιλολογία δὲν ἀπεικονίζει τὴν κοινωνίαν καθ' ὠρισμένον τινὰ χρόνον, ἀλλ' ἔπεται καὶ ὑποκύπτει ταῖς ταύταις ἀλλοιώσεσι καὶ μεταβολαῖς, τότε μάλιστα ὅταν κατ' αὐτῶν τούτων φαίνεται ἐξανισταμένη.

Ἐτέρα τις συνέπεια τούτου ἐστὶν ὅτι, ἐν ταῖς καθ' ἡμᾶς ἐρευναῖς, ἐπειδὴ τὰ ἔθιμα καὶ τὸ πνεῦμα τῶν λαῶν ἀπαρτίζει τὴν οὐσίαν καὶ τὸ κέντρον, δὸς εἰπεῖν, τῆς ἱστορίας, ἡ φιλολογία, καθὼ μαρτυρία μᾶλλον ἄμεσος καὶ μᾶλλον σαφής, καθίσταται κέντρον τῆς κοινωνικῆς ἱστορίας καὶ τείνει πρὸς τὸ καταλαβεῖν τὴν πρώτην θέσιν. Καὶ τῶνόντι καὶ τοι τὸ ἀρχαῖον ἱστορικὸν σύστημα, τὸ τὰ μέγιστα ἐνδιατρίβον ἐν γεγονόσιν ἐξωτερικοῖς, ἐν πολέμοις καὶ ἐπαναστάσεσιν, ἐν ἐμπειρίαις πολιτικαῖς, δὲν ἔπαυσεν ὅτε μὲν ὑπερσχύον, ὅτε δὲ διαφιλονεικοῦν πρὸς τὴν ἱστορίαν τῶν ἰδεῶν, οὐχ ἦττον ὅμως ἤδη, εἴπερ καὶ ἄλλοτε, καταφαίνεται ὑποχωροῦν ταύτῃ ἐκ τοῦ σταδίου· ἄλλως τε, καθ' ὅσον ὁ τῆς ἱστορίας κύκλος αὖξει, ἔσεται ἀναπόφευκτον πρὸς ἀνακούφισιν τοῦ μνημονικοῦ τὸ συντέμνειν τὰ ἦττον ἀναγκαῖα, ἅτινα οὕτω περιπεσοῦνται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν τῇ εἰδικῇ πολυμαθείᾳ ὑπαγομένων. Τότε ἡ ἱστορία τῶν ἰδεῶν, τῶν δοξασιῶν καὶ τῶν ἡθῶν, ἐλλόγως θεωρουμένη ὡς οὐσία, περιπεύσεται εἰς θέσιν ἀνωτέραν καὶ μᾶλλον εὐρύχωρον· τότε ἡ

ἱστορία τῆς φιλολογίας, ὑπὸ τὴν εὐρύτεραν αὐτῆς ἐννοίαν λαμβανομένη, ἀντικαταστήσει βαθμῆδόν τὴν ἱστορίαν τὴν πολιτικὴν καὶ δὲν ἀπέχει ἴσως ὁ χρόνος καθ' ὃν ὅλως ὑπὸ τὴν ἐποψίν ταύτην παραστήσεται εἰς μέσον πραγματευαμένη περὶ τῶν ἐποχῶν ἐκείνων ὅσαι ἐπιδέχονται τὸ τοιοῦτον — καὶ ἡ μέθοδος αὐτὴ μῆτε ἥττον εὐάρεστος, μῆτε ἥττον διδακτικὴ ἔσεται βεβαίως.

Τρίτη τις συνέπεια παρατηρητέον — καὶ ἡ συνέπεια αὕτη φέρει ἡμᾶς ἀπευθείας εἰς τὸ σκοπούμενον — ἐστὶν ὅτι, προβιβαζομένης οὕτω πῶς τῆς φιλολογίας κατὰ τε ἀξίαν καὶ τάξιν, πάντα τὰ ἐξ ὧν σύγκειται εἶδη, καὶ αὐτὰ τὰ ματαίοις εἰκότα, ἀποβαίνουσιν ἐνίοτε, καθὼς ἱστορικαὶ ἀποδείξεις, ἀξία μελέτης καὶ προσοχῆς μείζονος ἢ τὰ σπουδαιότερα μνημεῖα καὶ αἱ ἀκριβέστεραι εἰδήσεις. Μεταξὺ πολλῶν ἡ κωμωδία δύναται νὰ κληθῇ εἰς μαρτυρίαν τῷ αὐτῷ δικαιώματι, ὥς καὶ πᾶσα σπουδαία κατάρθεις τῆς κυρίως λεγομένης ἱστορίας, καὶ ὁ Ἀριστοφάνης μᾶλλον τοῦ Ξενοφώντος καὶ τοῦ Θουκυδίδου δύναται νὰ δώσῃ εἰδήσεις οὐσιωδεστάτας περὶ τῆς τῶν Ἀθηναίων δημοκρατίας — εἰδήσεις περὶ πραγμάτων ἀφ' ὧν ἐξήρτηται μιᾶς κοινωνίας ἡ τύχη, καθότι ταῦτα ἀποτελοῦσι τὴν θάσιν. Τοῦτο οὐδαμῶς συγχύζει τὴν κατ' εἶδος ἱεραρχίαν· ἕκαστος μένει ἐν ᾧ ἐκλήθη ἐκ τῆς φύσεως καὶ τοῦ εἶδους τῶν ἰδεῶν τὰς ὁποίας ἐκφράζει, ἐκ τῶν αἰσθημάτων τὰ ὁποῖα ἐμπνέει. Καὶ ὑπὸ μὲν τὴν καλλιτεχνικὴν ἐποψίν θεωρουμένη, ἡ κωμωδία οὐδέποτε θηρεύσει τὸν βαθμὸν τῆς ἐποποιίας ἢ τῆς τραγωδίας· ἀλλὰ καθὼς ἀπεικόνισμα τοῦ συγχρόνου βίου καὶ καθὼς ἀποκάλυψις τῶν ἠθικῶν ἐκείνων αἰτιῶν, αἰτινες ἀποτελοῦσι τὸ πᾶν, διότι πανταχοῦ παρίστανται καὶ διότι εἰς διηγετικὴν κίνησιν διατελοῦσιν, ἡ κωμωδία θέλει πρωτεύσῃ ἴσως παντὸς ἄλλου φιλολογικοῦ εἶδους, ἢ τοῦλάχιστον παντὸς ἄλλου ποιητικοῦ. Ἡ ἐποποιία καὶ ἡ τραγωδία, δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι ὑπερέχουσι, δεσπόζουσι τῆς ἐποχῆς καθ' ἣν γεννῶνται μᾶλλον ἢ δεσπύζονται· καὶ τοι δὲ πῶς διατελοῦσιν ἐν ἁρμονίᾳ πρὸς τὸ τῆς ἐποχῆς πνεῦμα, ὅπερ ἄλλως πῶς δὲν ἠθέλεν ἀποδέχεσθαι αὐτάς, ἀλλὰ μὴν, ὥς ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν, εἴτε θρησκευτικῆς, εἴτε ἐθνικῆς, ἀνατρέχουσι μᾶλλον εἰς τὸ παρελθόν καὶ ἀρῶνται ἐκ τῶν παραδόσεων μᾶλλον ἢ τοῦ πνεύματος τῶν συγχρόνων. Ἡ κωμωδία ἀπεναντίας ὑπέκει τῷ ἐνεστῶτι καὶ ἀρύεται ἐκ τῆς κοινωνίας· ὁ

παιγῆτος εἰσάγει καὶ αὐτὸ τὸ ἀκροατήριον εἰς τὴν σκηνήν, καὶ εἶτε καθάπτεται, ὥς ὁ Ἀριστοφάνης τῆς θρησκείας καὶ τῆς πολιτείας καθόλου, εἶτε, ὥς ὁ Μένανδρος, ἐξεικονίζει τὰ καθέκαστα τὰ χαρακτηρισρίζοντα τὸν ἰδιωτικὸν βίον καὶ προσδιορίζει τὸν ροῦν τῶν ἰδεῶν τοῦ κόσμου ἐν ᾧ μένει, ἀποτελεῖ, ὥς εἰπεῖν, τὴν ἱστορίαν τῆς ἐποχῆς αὐτῆς καὶ παραδίδει ἡμῖν πᾶν τὸ ἐν αὐτῇ γενικώτερον καὶ διδακτικώτερον — τὸ πνεῦμα καὶ τὰ ἥθη τοῦ κοινοῦ ὑπὸ πάσας τὰς μορφὰς αὐτῶν. Καὶ ἂν τις, ὥς παρ' Ἑλλήσι, δύναται νὰ ἐξετάσῃ τὴν πρόοδον τῆς κωμικῆς τέχνης, συγκρίνων πρὸς τὴν τῆς κοινωνίας αὐτῆς· ἂν, καθ' ὅλον τὸν βίον ἔθνους τινός, ὑπέικη ταῖς μεταβολαῖς καὶ ἀλλοιωσεσιν, ὅσαις ὑποκύπτει τὸ ἔθνος τοῦτο, οὐδεὶς διστάζει παραδεχόμενος ὅτι ἡ κωμωδία ἐστὶ στοιχεῖον ἱστορικὸν ἀναποφεύκτου μελέτης· ἄξιον οὐ μόνον διὰ τὸ ἀκριβές ἐξεικόνισμα δεδομένης τινος ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν γενικωτέραν ἐρμηνείαν τοῦ σταδίου, ὅπερ τὸ ἔθνος τοῦτο διέτρεξεν ἐν τῷ κόσμῳ.

Οἱ ἀρχαῖοι δὲν ἐδύναντο ἀφ' ἑαυτῶν νὰ ἐρμηνεύσωσιν οὕτω πως τὰ ἀναρρήθηκα γεννήματα τοῦ νοός, ἅτινα ἐβλεπον τὸ φῶς ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῶν, δι' αὐτὸ τοῦτο ὅτι ἦσαν σύγχρονοι. Ἐφ' ὅσον κοινωνία τις διατελεῖ ἐν τοῖς ζῶσι, δὲν δύναται αὐτὴ ἑαυτὴν νὰ κρίνῃ, δὲν δύναται νὰ εὕρῃ τὸν λόγον τοῦ τελικοῦ σκοποῦ τῶν ἀγώνων τῆς, μήτε τῶν ὀριστικῶν αὐτῶν ἀποτελεσμάτων, μήτε τοῦ εἰμαρμένου κελεύσματος τοῦ κινοῦντος αὐτὴν καθ' ἅπαντα τὸν βίον αὐτῆς. Καθὼς ἡμεῖς λοιπὸν, οὕτω καὶ οἱ ἀρχαῖοι ὤδευον παρασυρόμενοι ὑπὸ τοῦ ρείθρου μυστηριώδους τινος ζωῆς, τῆς ὁποίας ἠγνόουν καὶ τὴν διάρκειαν, καὶ τὴν διεύθυνσιν καὶ ἔτι μᾶλλον τὸ τέρμα· τῇ βοηθείᾳ φωτὸς ἀμυδροῦ ἐβάδιζον ψηλαφητεῖ, μόλις καὶ μετὰ βίας διέβλεπον τὴν πρὸς τὸ μέλλον σχέσιν τοῦ ἐνεστώτος, ἐκ τοῦ ἐνός εἰς τὸ ἀντίθετον περιέπιπτον ἄκρον καὶ ἐν ὀλίγοις ἔμενον ἀείποτε ἐπὶ τοῖς αὐτοῖς, ὥς τοῦτο συνάγεται ἤδη, ἐξεταζομένης τῆς θαυμασίας ἐνότητος τῆς τάσεως καθ' ἣν ἐφέροντο πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπὸν πᾶσαι αἱ νοεραὶ αὐτῶν δυνάμεις. Ἀγαντιρρήτως τινές ἐξ αὐτῶν, πεπροικισμένοι πνεύματι ἐξόχῳ καὶ ἀποβλέποντες πρὸς τὸ παρελθόν, ἐζήτουν τῇ διανοίᾳ νὰ περιλάβωσι τὸ πλήρωμα τῆς τάσεως ταύτης· οὕτω πῶς ὁ Ἀριστοτέλης, ἀκαταπαύστως ἐρευνῶν καὶ ἀκαταπαύστως ἀνακεφαλαίων, καὶ τὸν νόμον

ζητῶν καθ'ὸν ἐχώρουν πάνθ' ὅσα κατ' ὥρθου συνάγων γεγεγότα, ἐπλασε τὴν πολιτικὴν καὶ φιλολογικὴν ἐπιστήμην· ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ἐδυνήθησαν νὰ ἐξαγάγῃσι συμπέρασμα τι περὶ τοῦ ἔθνους αὐτῶν, καθόσον ἡ τούτου ἱστορία ἦν ἐτι ἀτελής καὶ ἔλειπον αὐτοῖς τὰ διδόμενα. Καὶ ἂν ἅπαντες οἱ γραμματικοὶ καὶ ἂν ἅπαντες οἱ κριτικοὶ τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τῶν Ἀθηνῶν συνήρχοντο εἰς ταῦτό, δὲν ἤθελεν ἦσθε ποτὲ δυνατόν νὰ μαντεύσῃσι ποῦ ἐμέλλε νὰ καταντήσῃ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς, περὶ τὰ προϊόντα τοῦ ὁποῦ κατεγίνοντο ἀδιαλείπτως· ἀδύνατον ἦν νὰ προσδιορίσῃσι τὴν πραγματικὴν ἀξίαν ἐκάστου μέσου ἐνεργείας, ἐκάστης ἐργασίας νοεράς, ἐκάστου εἶδους φιλολογικοῦ τῶν μυρίων καὶ μυρίων ἐκείνων, τῶν περὶ ἓν καὶ ταῦτό, ἄγνωστον πλὴν, ἔργον ἀσχολουμένων. Κατὰ τὴν ἔλλογον ἐκείνην ῥῆσιν, πρέπει ν' ἀφίσταται τοῦ πίνακος ὁ κρίνων περὶ τῆς τοῦ συνόλου αὐτοῦ ἁρμονίας· ἀλλὰ μὴν ἐκ τῆς ἁρμονίας ταύτης ἀναφαίνεται ἡ ἀξία καὶ ἡ σημασία ἐκάστου, ὡς ἐκ τῆς τῶν γραμμάτων ἁρμονίας παράγονται αἱ λέξεις, ὡς ἐκ τῆς τῶν λέξεων ἁρμονίας παράγεται ἡ ἑκφρασις τοῦ ἐνδιαθέτου λόγου· ὅταν λοιπὸν μελετῶμεν τὰ γεννήματα τοῦ νοὸς ἔθνους τινος τεθνεώτος, ὡς φερ' εἰπεῖν τὴν φιλογλίαν αὐτοῦ ἢ μέρος τῆς φιλογλίας αὐτοῦ, τότε πρέπει νὰ ὠφελούμεθα ἐκ τῆς μεταξύ τούτου καὶ ἡμῶν διαστάσεως, ὅπως διασαφηνίσωμεν κατ' ἰδίαν τὰ καθέκαστα τοῦ ὅλου καὶ ἀποδώσωμεν ἐκάστῳ τὴν ἐν τῷ ὅλῳ καὶ κατὰ τὸ ὅλον προσήκουσαν σημασίαν. Τούτου ἕνεκα ἡ νέα κριτικὴ, περιελθοῦσα εἰς ἡν θέσιν διατελεῖ πρὸ τριάκοντα περίπου ἐνιαυτῶν, θεωρητέα ὡς πρόοδος ἐκ πολλοῦ ἀναγκαία, τούτου ἕνεκα εὐρίσκεται εἰσέτι εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ λείπεται νὰ διατρέξῃ ἐκτάσεις ἀχανεῖς ἐν τῇ ἱστορίᾳ.

(Ἐπεται.)